

УДК 94 (477)

Ігор Ситий

МІНЕЯ 1718 РОКУ ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ СТАВРОПІГІАЛЬНОГО СТАТУСУ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ ЩОДО КОСТАНТИНОПОЛЬСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ В ЗІБРАННІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

DOI: 10.5281/zenodo.5091283

© І. Ситий, 2021. СС BY 4.0

Мета статті – детально розглянути та описати унікальну пам'ятку українського друкарства «Місяцеслов», надрукований 27 січня 1718 р. у друкарні Києво-Печерської лаври. **Методи**, на яких ґрунтується дослідження, оскільки йдеться про твір церковного письменства, що складається з власне тексту, який вміщений у спеціальну палітурку з відповідними прикрасами і поява якого зачепила підвалини Української Церкви, її взаємовідносин з Константинопольським та Московським патріархатами, добиралися відповідно до об'єкта. Передусім це методи історизму, опису, аналізу та інтерпретації. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше детально описано й проаналізовано примірник стародруку зі збірки Чернігівського обласного історичного музею імені В. В. Тарновського та простежено його зв'язок з подібними пам'ятками. **Висновки.** Після Визвольної війни (1648–1657) під проводом Богдана Хмельницького православ'я стало панівною конфесією на території новоствореної козацької держави. Церковні ієрархи були втягнуті у чвари, які охопили молоду державу після смерті гетьмана, і цим скористалася Москва, яка активізувала намагання підпорядкувати Київську митрополію Московському патріархатові. У травні 1686 р. царські посланці, зі згоди султана, за хабар отримали від константинопольського патріарха Діонісія відпускні грамоти про поступку архієпископства над київським митрополічним престолом. Проте грецькі, французькі, швейцарські, незаангажовані російські богослови та історики Церкви наголошують, що передачі Москві канонічної території Константинопольського патріархату в дійсності не відбулося, і що Київська кафедра була передана лише в тимчасову опіку московських патріархів, тобто перепідпорядкування Київської митрополії є історичним міфом. Свою незгоду з політикою царського уряду українські світські та церковні інтелектуали висловлювали в різний спосіб. Зокрема, у титулі «Місяцеслова» 1718 р. зазначено, що, незважаючи на вимоги Москви, Києво-Печерська лавра є ставропігією Константинопольського патріархату. Намагання вилучити книгу з обігу були українцями проігноровані. Запис у чернігівському примірнику свідчить, що частина накладу одразу після друку розійшлася Україною, і царські та синодальні укази вже не в силах були зупинити її розповсюдження. Звертаємо увагу, що неприйнятний з боку Москви текст титулу у XIX і XX ст. не викликав заперечення як з боку священників, які правили у церквах, так і в ревізорів консисторій, які час від часу перевіряли роботу парафій.

Що це – небальство чи солідарність українців у збереженні своєї історичної спадщини? Ураховуючи вищенаведені історичні факти, більш імовірним визнаємо друге.

Ключові слова: автокефалія, Українська Православна Церква, Константинопольський патріархат, Московський патріархат, козацька Україна, Києво-Печерська лавра, стародрук, Чернігівський історичний музей.

Минуло три роки після того, як православну Церкву в Україні повернули під омофор Константинопольського патріархату. Тому є слушна нагода згадати події кінця XVII – початку XVIII ст., що призвели до підпорядкування Української Церкви Московському патріархату й негайним спробам українців відновити історичну традицію. Допоможе зробити екскурс в історію така неординарна пам'ятка, як київський «Місяцеслов» 1718 р., примірник якого зберігається в Чернігівському обласному історичному музеї імені В. В. Тарновського.

Але спочатку згадаємо історичні події, внаслідок яких з'явилася ця книга з неординарним титулом. Після Визвольної війни (1648–1657) під проводом Б. Хмельницького православ'я стало панівною конфесією на території новоствореної козацької держави. У руках гетьмана зосередилася уся повнота військової та адміністративної влади та верховний патронат над Українською Православною Церквою¹. Останнє, – на думку Н. Яковенко, – після смерті вождя мало негативні наслідки, оскільки підтримка ієрархами того чи іншого гетьмана на догоду Москві або Варшаві перетворюється на норму поведінки церковних верхів, що поглиблює розкол у суспільстві. Дослідниця зазначає, що цим скористалася Москва, яка активізувала свої намагання підпорядкувати Київську митрополію Московському патріархату. Урешті через 30 років це вдалося, бо з'явився кандидат на посаду київського митрополита, однаково зручний і для Москви, і для козацької верхівки – луцько-острозький єпископ, князь, сват² гетьмана Івана Самойловича Гедеон Святополк-Четвертинський³. 8 липня 1685 р. для обрання митрополита гетьман скликав в Києві собор, на якому ієрархи підтримали висунення гетьмана, але категорично відмовилися неканонічно переходити в підпорядкування Московського патріархату⁴. У листопаді 1685 р. в Москві, у присутності царів, патріарх Йоаким посвятив Гедеона на київський митрополичий престол, узявши з нього присягу – ніякого підпорядкування Константинопольському патріархату не мати, під «послуханням» у нього не бути, і з-під його пастирства, з огляду на географічну віддаленість, цілком відійти⁵. У травні 1686 р. царські посланці зі згоди султана за хабар у 200 золотих і 120 соболіних шкурок отримали від константинопольського патріарха Діонісія відпускні грамоти про поступку архіпастирства над київським митрополичим престолом⁶. Проте слушним є зауваження С. Павленка, що синод Константинопольського патріархату,

¹ Варто згадати часи Київської Русі, коли у 1051 р. за бажанням Ярослава Мудрого собор руських єпископів поставив Іларіона першим з руських київським митрополитом. Він був поборником політичної, церковної та культурної самостійності Київської Русі, виступав проти прагнень Візантії поширити своє панування на Русь (Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2006. С. 56). Власне з цього собору й починається довготривала боротьба за Українську помісну Церкву, яка триває і в наші дні.

² Чернігівський історик С. Павленко спростовує цей родинний зв'язок (Павленко С. Участь генерального осавула Івана Мазепи у виборах митрополита 1685 р. та перепідпорядкування Київської митрополії. *Сіверянський літопис*. 2019. № 6. С. 134–135).

³ Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2006. С. 432–433.

⁴ Реалізацію задумів щодо обрання митрополита гетьман Іван Самойлович поклав на свого довіреного Івана Мазепу (Павленко С. Участь генерального осавула Івана Мазепи у виборах митрополита 1685 р. та перепідпорядкування Київської митрополії. *Сіверянський літопис*. 2019. № 6. С. 130). Альтернативну точку зору на склад учасників собору та перебіг подій висловлює Сергій Павленко (Павленко С. Участь генерального осавула Івана Мазепи у виборах митрополита 1685 р. та перепідпорядкування Київської митрополії. *Сіверянський літопис*. 2019. № 6. С. 140–145). Чернігівський історик спростовує тезу Івана Огієнка про проведення другого собору щодо обрання митрополита (Там само. С. 147–148).

⁵ Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2006. С. 432–433.

⁶ Там само. С. 434.

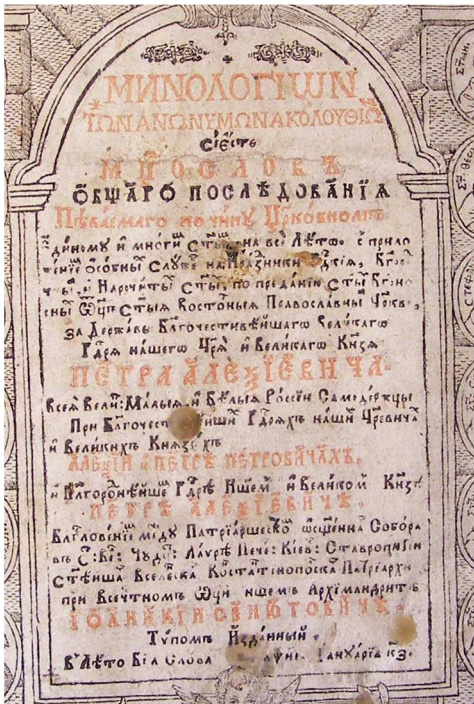
розглянувши звернення з Москви, не поступився Московському патріархату Київською митрополією, а лише надав дозвіл здійснювати хіротонію митрополита⁷. Грецькі, французькі, швейцарські, незаангажовані російські богослови та історики Церкви наголошують, що передачі Москві канонічної території Константинопольського патріархату в дійсності не відбулося і що київська кафедра була передана лише в тимчасову опіку московських патріархів, а отже, перепідпорядкування Київської митрополії є історичним міфом⁸.

Певні тертя з Московським патріархатом нововисвяченого київського митрополита почалися одразу. Він, усупереч московським вимогам, підкреслював свій княжий статус через абрєвіатуру на церковному вбранні, підписував документи як Київський, Галицький та всієї Росії митрополит, вимагав, аби його називали екзархом константинопольського патріарха⁹. Утім, уже з кінця 1680-х рр. почалися спроби московського патріарха цензурувати видання Києво-Печерської друкарні¹⁰.

А тепер повертаємося до вищезгаданої книги. Вона з'явилася на світ, коли Іоанкій Сенютович став архимандритом Києво-Печерської лаври після Афанасія Миславського й залишався на чолі Лаври та друкарні близько 15 років.

У 1715–1716 рр. друкарня готувала такі великі книги, як третю частину Четв'я-Міней митрополита Дмитрія (Туптала) Ростовського та Канонів Богородичних. На титулі першої книги було зазначено, що Києво-Печерська лавра є «ставропигією исконною вселенскаго константинопольскаго, нынешнею же московскаго всероссийскаго патриарха». Через два роки цей свідомо відредагований текст призвів до сумних наслідків для друкарні.

У 1717 р. набирали Акафісти з канонами, 4-ту частину другого видання Четв'я-Міней Дмитрія (Туптала) та нашу книгу, датовану 27 січня 1718 р., з таким написом на титулі (титла розкриваємо):

⁷ Павленко С. Участь генерального осавула Івана Мазепи у виборах митрополита 1685 р. та перепідпорядкування Київської митрополії. *Сіверянський літопис*. 2019. № 6. С. 155.

⁸ Там само. С. 157.

⁹ Там само. С. 144, 157.

¹⁰ Яковенко Н. Нарис історії... С. 434.

МИНОЛОГИОН
 ΤΝΑΝΩΝΥΜΩΝΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ
 Сієсть
 МЪСЯЦЕСЛОВЪ
 ОБЩАГО ПОСЛЪДОВАНІЯ
 Пѣваемаго по чину Церковномъ

Єдиному и многимъ Святымъ на все Лѣто с приложеніемъ особныхъ Службъ на Праздники Господскія, Богородчныя и Нарочитыхъ Святыхъ, по преданію Святыхъ Богоносныхъ Отець Святыхъ Восточныхъ Православныхъ Церквѣ, за Державы Благодестивѣйшаго Великаго Госудря нашего Царя и Великаго Князя ПЕТРА АЛЄΞІЄВИЧА Всея Великия, Малыя, и Бѣлыя Россіи Самодержцы, При Блгодестивѣйшихъ Госудряхъ нашихъ Царевичахъ и Великихъ князехъ АЛЄΞІИ и ПЕТРЪ ПЕТРОВИЧАХЪ, и Благороднѣйшемъ Государѣ нашемъ и Великомъ Князѣ ПЕТРЪ АЛЄΞІЄВИЧѢ.

Благословеніемъ между Патриаршествомъ освященнаго Собора въ С(вя)т(ей) Вел(ицей) Чудот(ворней) Лаврѣ Печер(стей) Кієвс(тей) Ставропигіи Стѣйшаго Вселенскаго Константинопольскаго Патріархи при Всечестномъ Отци нашемъ Архімандритѣ ІОАНИКІИ СЕНЮТОВИЧѢ.

Түпомъ Изданный.

В Лѣто Божия Слова ꙗꙋши Іануарія кѣ.

ГЛИКЕР: Б: (підпис гравера. – І.С.)

У ніч із 21 на 22 квітня 1718 р. у Києво-Печерській лаврі відбулася пожежа, від якої сильно постраждала друкарня¹¹. Почалося ретельне слідство. І ось тут уряд Петра I звернув увагу на цей напис. Цар категорично наказав Києво-Печерській лаврі, щоби вона іменувала себе ставропігією московських патріархів, а в друкарні друкувала тільки церковні книги за зразком російських видань: «дабы никакой розни и особаго наречия во оных не было, а других никаких книг ни прежних, ни новых изданий, не объявля об оных в духовной коллегии и не взяв от оных позволения не печатала»¹². Окрім цього, вимагали пояснення від архімандрита, яким чином на титулі Києво-Печерська лавра названа ставропігією константинопольського патріарха. 18 грудня 1720 р. Іоаникій Сенютювич пояснив, що він власноручно написав текст титулу так: «Благословением между патриаршеством освященнейшаго собора в святой великой чудотворной Лавре Печерской Киевской, ставропигии исконной святейшаго вселенского константинопольского, нынешней же Московскаго всероссийскаго патриарха»¹³. Цей текст «зичовал» «зичар»¹⁴ Пилип, який свідчив, що він відтворив напис за рукописом архімандрита й відбиток передав друкарю Тихону, але назад отримав виправлений текст, який слідчі знайшли у друкарській келії. Хто зробив виправлення – не з'ясували¹⁵. Складається враження, що слідство було здійснене формально. Імовірно, маємо справу з тим, що невідомий друкар своїм виправленням висловив загальну незгоду київських інтелектуалів, духовенства, печатників, старшини щодо підпорядкування Української Церкви московському патріарху, адже, згідно зі стародавнім церковним переказом, апостол Андрій Первозваний поставив свій хрест на київських пагорбах, а не на московських. Можливо, саме тому особливої наполегливості слідчі не проявили й таким чином продемонстрували солідарність із противником підпорядкування Української Церкви Московському патріархату.

¹¹ Титов Ф. Типография Киево-Печерской Лавры. Исторический очерк (1606–1616–1916). Киев, 1916. Т. 1 (1606–1616–1721). С. 441.

¹² Там же. С. 446.

¹³ Там же. С. 447.

¹⁴ Складач літер, «наборщик».

¹⁵ Титов Ф. Типография Киево-Печерской Лавры... С. 448. І. Огієнко припускає, що згадку про залежність від Москви видалив управитель друкарні о. Тихон (Огієнко І. Історія українського друкарства. Київ, 2007. С. 378).

22 грудня 1720 р. архімандриту було наказано примірники «Місяцеслова» конфіскувати, виправити помилку в титулі й тільки після цього продавати¹⁶. Києво-Печерська лавра доповіла Іноземній колегії, що примірників «Місяцеслова» не знайшли ані в Лаврі, ані в Києві, мовляв, вони згоріли під час пожежі 1718 р.¹⁷

На підставі вище цитованого царського розпорядження Св. Синод 7 вересня 1721 р. наказав архімандриту Києво-Печерської лаври друкувати тільки церковні книги й тільки за зразком петербурзького та московського друку, для чого висилати два сигнальні примірники кожного видання для перегляду у Св. Синод, а на продаж книг з передмовою брати ще й спеціальний дозвіл Св. Синоду¹⁸. Окрім цього, Св. Синод підтримав царську вимогу зазначати на титулі підпорядкованість Києво-Печерської лаври тільки Московському патріархату¹⁹. Такі ж вимоги були висунуті й до Чернігівської друкарні. На підставі указу Синоду від 22 лютого 1721 р. Чернігівському Троїцько-Іллінському монастирю було заборонено писатися ставропігією константинопольського патріарха, наказано друкувати книги за московськими зразками, було введено синодальну цензуру²⁰.

Екземпляр «Місяцеслова» в Чернігівському музеї свідчить: відповідь киян про те, що, мовляв, пожежа знищила весь наклад, була, м'яко кажучи, не точна. Нижче подаємо опис примірника, який спростовує відписку киян.

Інв. № Ал 1888. Екземпляр дефектний: відсутній 3-й нумерований аркуш, аркуші 177–178, нумерований аркуш після аркуша 455. У кінці книги зошит з двох аркушів, який відсутній в описаних примірниках.

30,5 x 19 см.

Походження: с. Жукля Корюківського р-ну Чернігівської області, церква Різдва Богородиці, 1962 р.

Запис на арк. форзацю верхньої кришки: «Сія книга называемая Минѣя на весь год церкви Рождества Пресвятыя Богородицы Жуклянской подписал церковник исправляющий дячковскую должность в селѣ Жуклях. [підпис закреслений] Року 1807го 5го октября. Церкви Жуклянской Рождествобогородичной. С: Е. Л. Г». На форзаці нижньої кришки: «Феодор», «Крест водрузи» (кілька разів навколо малюнку хреста).

¹⁶ Титов Ф. Типография Киево-Печерской Лавры... С. 447.

¹⁷ Там же. С. 449.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Там же. С. 450.

²⁰ Огієнко І. Історія українського друкарства. С. 448.

Оправа (друга половина XVIII ст.) – дубові дошки, обтягнені коричневою шкірою з тисненням: на верхній кришці позолочений кибалковий середник з сюжетом «Розп'яття з 4 предстоячими»²¹, 90x61 мм, по краях позолочений лінійний, пунктирний та стилізований рослинний бордюр; на спідній кришці позолочений лінійний, пунктирний та стилізований рослинний бордюр, 2 горизонтальні прямокутники угорі та внизу, прикрашені ромбовидним орнаментом; корінець – горизонтальними рисками; обріз пофарбований у червоний колір²². Шкіряні застіжки втрачені²³. Орнамент нанесений за допомогою квітчастої накатки²⁴ та доджника, на корінці – гладкої філети²⁵.

Запис на форзаці свідчить, що частина накладу книги одразу після друку розійшлася Україною і ніякі укази вже не в силах були вилучити її з обігу. Звертаємо увагу, що неприйнятний з боку Москви текст титулу у XIX і XX ст. не викликав заперечення як з боку священників, що правили у церкві, так і в ревізорів консисторії, які час від часу перевіряли роботу парафії. Що це – недбалість чи солідарність українців у збереженні своєї історичної спадщини, про яку йшлося вище? Ураховуючи вище наведені історичні факти, скоріше друге.

Referenses

Halchenko, O. (2005). *Oprava skhidnoslov'ianskykh rukopysnykh knykh ta starodrukiv v Ukraini* [Frame of east slav ic manuscripts and old prints in Ukraine]. Kyiv, Ukraine.

Halchenko, O. (2015). *Siuzhet «Rozp'iattia» na siuzhetnykh serednykakh ukrain-skykh tysnenykh oprav XVI–XVIII st. ta unifikatsiia opysannia dlia baz danykh* [The plot of «Crucifixion» on the plot of the Ukrainian embossed frames of the XVI–XVIII centuries. and unification of descriptions for databases]. *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy*. Vyp. 18. Kyiv, Ukraine.

Huseva, A. (1997). *Ydentyfikatsiia ekzempliarov ukrainskykh yzdanyi kyrylovskoho shryfta vtoroi polovyny XVI – XVIII vv.: metodycheskye rekomendatsyy*. [Identification of copies of Ukrainian editions of the Cyrillic font of the second half of the XVI – XVIII centuries: methodical recommendations]. Moscow, Russia.

Kolektsiia kyrylychnykh starodrukiv iz zibrannia Chernihivskoho istorychnoho muzeiu imeni V. V. Tarnovskoho: Kataloh [Collection of Cyrillic old prints from the collection of the Chernihiv Historical Museum named after V. V. Tarnowski]. / Upor. Sytyi I. M., Polovnikova S. O. (1998). Kyiv, Ukraine.

Ohienko, I. (2007). *Istoriia ukrainskoho drukarstva* [History of Ukrainian printing]. Kyiv, Ukraine.

Pavlenko, S. (2019). *Uchast heneralnoho osavula Ivana Mazepy u vyborakh mytropolity 1685 r. ta perepidporiadkuvannia Kyivskoi mytropolii* [Participation of

²¹ Близький (але не тотожний) до київського середника середини XVII ст. (Гальченко О. М. Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні. Київ, 2005. С. 363. Рис. 91. № 9; вона ж. Сюжет «Розп'яття» на сюжетних середниках українських тиснених оправ XVI–XVIII ст. та уніфікація описання для баз даних. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2015. Вип. 18. С. 617, № 3). Має менші розміри, відрізняються написи, дещо інакше трактовані постаті, світила, голова Адама, форма хреста, відсутні архітектурні споруди, Лонгин без списа, обабіч постатей стилізований рослинний орнамент. Можливо, маємо справу з реплікою чернігівського майстра на київський взірець, адже О. Гусева писала про те, що «многие переплеты черниговских изданий XVIII в. обнаруживают связь с печерскими переплетами» (Гусева А. А. Идентификация экземпляров украинских изданий кирилловского шрифта второй половины XVI–XVIII вв.: методические рекомендации. Москва, 1997. С. 49).

²² Точніше обріз, пофарбований червоними бризками, т. зв. припорошка (Курінний П. Лаврські інтролігатори XVII–XVIII століття. Відбитка з «Трудів Українського наукового інституту книгознавства». Т. 1. Київ, 1926. С. 18).

²³ Колекція кириличних стародруків із зібрання Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського: Каталог / Упор. Ситий І. М., Половникова С. О. Київ, 1998. С. 33.

²⁴ Гальченко О. М. Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні. Київ, 2005. С. 360. Близька (але не тотожна) до мал. б 1, 4.

²⁵ Там само. С. 277.

General Osavul Ivan Mazepa in the election of the Metropolitan in 1685 and re-subordination of the Kyiv metropolis]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6.

Yakovenko, N. (2006). *Narys istorii serednovichnoi ta rannomodernoï Ukrainy* [Essay on the history of medieval and early modern Ukraine]. Kyiv, Ukraine.

Ситий Ігор – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Чернігівського обласного історичного музею імені В. В. Тарновського, (вул. Музейна, 1, м. Чернігів, 14006, Україна).

Sytyu Ihor – Ph.D. in Historical Sciences, senior research fellow of the Chernihiv historical museum named after. V. V. Tarnovsky (4 Muzeina Street, Chernihiv, 14006, Ukraine).

E-mail: igorsyty@gmail.com

MINE OF 1718 POINTING OUT THE STAVROPIGAL STATUS OF KYIV-PECHERSK LAVRA REGARDING THE CONSTANTINOPOL PATRIARCHATE IN THE COLLECTION OF THE CHERNIHIV HISTORICAL MUSEUM

The purpose of the article is to consider in detail and describe the unique monument of the Ukrainian printing house "Misyatseslov", which was printed on January 27, 1718 by the printing house of the Kiev-Pechersk Lavra. The methods on which the study is based, as it is a work of ecclesiastical writing, which consists of the actual text, which is placed in a special cover with appropriate decorations and the appearance of which touched the foundations of the Ukrainian Apostolic Church, its relationship with the Patriarchates of Constantinople and Moscow project. First of all, these are methods of historicism, description, analysis and interpretation. The scientific novelty lies in the fact that for the first time a copy of an old print from the collection of the Chernihiv Regional Historical Museum named after VV is described and analyzed in detail. Tarnowski and its connection with the relevant monuments can be traced. Conclusions. After the Liberation War (1648–1657), under the leadership of Bohdan Khmelnytsky, Orthodoxy became the dominant denomination on the territory of the newly created Cossack state. Church hierarchs were embroiled in quarrels that engulfed the young state after the death of the hetman, and Moscow took advantage of this, intensifying its efforts to subordinate the Kyivan metropolitanate to the Moscow patriarchate. In May 1686, the tsar's envoys, with the consent of the sultan, received bribes from Patriarch Dionysius of Constantinople for a bribe to cede the archpastorate over the Kyivan metropolitan throne. However, Greek, French, Swiss, and unbiased Russian theologians and church historians emphasize that the canonical territory of the Patriarchate of Constantinople was not transferred then, that the Kyiv Cathedral was transferred only to the temporary care of Moscow patriarchs, and that subordination is a historical myth. Ukrainian secular and ecclesiastical intellectuals expressed their disagreement with the tsar's brutal policies in various ways. In particular, in the title of the "Lunar Word" of 1718, it was stated, despite Moscow's demands, that the Kiev-Pechersk Lavra is the stauropegy of the Patriarchate of Constantinople. Attempts to withdraw the book from circulation were ignored by Ukrainians. Records in the Chernihiv copy show that part of the circulation immediately after printing was distributed throughout Ukraine and no formidable royal and synodal decrees were able to stop its distribution. Draws attention to the fact that the text of the title is unacceptable from Moscow in the nineteenth and twentieth centuries. did not provoke objections either from the priests who ruled in the churches or from the auditors of the consistories, who from time to time inspected the work of the parishes. What is it – negligence or solidarity of Ukrainians in preserving their historical heritage? Given the above historical facts, rather the second.

Key words: autocephaly, Ukrainian Orthodox Church, Constantinople Patriarchate, Moscow Patriarchate, Cossack Ukraine, Kiev-Pechersk Lavra, old book, Chernihiv Historical Museum.

Дата подання: 14 травня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 20 травня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ситий, І. Мінея 1718 року із зазначенням ставропігійального статусу Києво-Печерської лаври щодо Костантинопольського патріархату в зібранні Чернігівського історичного музею. *Сіверянський літопис*. 2021. № 3. С. 20–27. DOI: 10.5281/zenodo.5091283.

Цитування за стандартом APA

Sytyy, I. Mineia 1718 roku iz zaznachenniam stavropihialnoho statusu Kyievo-Pecherskoi lavry shchodo Kostiantynopolskoho patriarkhatu v zibranni Chernihivskoho istorychnoho muzeiu [Mine of 1718 pointing out the stavropigal status of Kiyv-Pechersk lavra regarding the Constantinopol Patriarchate in the collection of the Chernihiv historical museum]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 20–27. DOI: 10.5281/zenodo.5091283.

